

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Левицький О.О.,
студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена правовим нормам, сутності та проблемі соціальної сутності й цінності держави. Надано правовий аналіз розвитку та соціальному призначенню держави в умовах розбудови правової держави. Держава, як і право, вирішуючи класові завдання, активно взаємодіє також з іншими соціальними регуляторами, розв'язуючи загальносоціальні завдання.

Ключові слова: держава, право, закон, правові норми, суспільство.

Левицький О.О. / АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ НАЗНАЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Статья посвящена правовым нормам, сущности и проблеме социальной сущности и ценности государства. Дан правовой анализ развития и социального назначения государства в условиях перестройки правового государства. Государство, как и право, решая классовые задания, активно взаимодействует также с другими социальными регуляторами, решая общесоциальные задачи.

Ключевые слова: государство, право, закон, правовые нормы, общество.

Levitsky O.O. / ACTUAL QUESTIONS OF THE APPOINTMENT OF THE STATE: THE THEORETICAL AND LEGAL ASPECT / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The article is devoted legal norms, essence and problem of social essence and value of the state. The legal analysis of development is given and to the social setting of the state in the conditions of re-erecting of the legal state. State as well as a right, deciding class tasks, actively cooperates also with other social regulators, deciding these tasks. Position is grounded that the value of the state consists for society, in particular and in that at its mediation there is a receipt and practical use of knowledge about objective conformities to law of his development.

As state, as well as in any other social phenomenon, conformities to law of the phenomena of different level of complication (conformities to law of development of all matter, social form of motion, social organization) appear simultaneously, so far as acquires the important value of research of multilevel character of essence of the state with the selection of the followings levels of penetration in its essence: mechanism of the state (essence of the first level); state as organization of political power (essence of the second level); state as political organization of society (essence of the third level). From here is a necessity of specification of scientific problem of value of the state by the statement of a question about essence of it – valued is a relation (that about essence of value of the state) and realization of attempt of its decision. The necessity of forming of separate concept is grounded in relation to this element of essence of the state and application for the sake of denotation of such concept of terminology expression «social essence of the state». Thus, in our view, exactly the valued connection of the state and society can be described as substantial, appropriate at least after next grounds. Any state in the process of the activity or other degree satisfies social necessities are certain, functionally related to society. In the end, connection between the state – it subjectively connection, the feature of which is that the state, – it the same time and structural ideological element of society (collective subject), and object form of social, cognitive practical to activity.

Consequently, one of substantial connections, which make essence of the state its connection with society, in the process of which it satisfies social necessities are certain, can be selected separately and examined as relatively independent structural element of essence of the state. The state regulates public relations, educates citizens, cultural values.

Key words: government, Law, law, legal norms, society.

Однією з вихідних, фундаментальних засад Конституції України є положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3). Заснування в Україні дієвого механізму захисту прав людини, якісні зміни, що зазнає держава в умовах розбудови правової держави, по-новому ставлять проблему сутності і цінності держави як одного із надбань цивілізаційного процесу суспільства.

Після проголошення незалежної України вчені, в незначному аспекті, приділяли увагу розкриттю сутності і цінності держави та її призначення у суспільстві. Вітчизняне правознавство ще не виробило належної систематизованої методології дослідження комплексу явищ, які у сукупності формують і характеризують цінність держави, – методології, що відповідала б потребам наукового забезпечення поточної політико-правової практики України. Відсутність адекватних сучасному стану суспільства та правової науки теоретичних розробок проблем соціальної сутності й цінності держави утворює у вітчизняному державознавстві прогалину, без заповнення якої, як здається, залишиться нерозв'язаною низка пізнавальних, теоретичних і практичних завдань, що пов'язані із становленням, функціонуванням та розвитком правової держави.

Цим пояснюється необхідність теоретичного узагальнення, систематизації та певного переосмислення агромаджених юридичною наукою уявлень про ціннісні (так би мовити, соціально-сутнісні) властивості держави; виро-

блення особливого категоріально-методологічного апарату дослідження цінності держави; формулювання теоретичних положень про основні тенденції розвитку соціально-змістовних властивостей держави в умовах розбудови правової держави та в інтересах суспільства; з'ясування співвідношення між цінністю держави як явища і правами та свободами людини як ціннісними пріоритетами держави.

Питання призначення держави в сучасних умовах досліджувалися у працях видатних вчених, як правило, у контексті аналізу суміжних наукових проблем (зокрема сутності, форми, змісту, функцій, походження держави) у працях Андрусяка Т. Г., Волинка К. Г., Динника М. А., Котюка В. О., Лосевої А. Ф., Лободи Ю. П., Шемшученка Ю. С та інших авторів.

Держава є одним із найважливіших явищ організаційного характеру у суспільстві. І тому протягом століть філософи, юристи та політики намагалися дати визначення поняття цього явища і розкрити його сутність.

З метою належного забезпечення природних прав і інтересів, рівності і свободи, захисту прав людини і її власності суспільство дістало думки – утворити державу. Держава є сукупністю осіб, які об'єдналися в єдине ціле під захистом ними ж установленого загального закону і створили водночас судову інстанцію, уповноважену улагоджувати конфлікти між ними і карати порушників, або тих, хто не дотримується загальноприйнятих принципів. Відомим є також визначення держави, яке дали їх Енгельс Ф. і Маркс К., які в своїх працях розглядали державу як механізм для пригнічення одного класу іншим.

Однак ці визначення можуть бути застосовані тільки до таких держав, у яких виникає висока класова напруженість і політичне протистояння, що може призвести до руйнування цілісної структури суспільства. Іншими словами, ці визначення підходять до держав з тиранічною і диктаторською формами правління, оскільки, відображаючи їх насильницький погляд, не дають змоги побачити в державі цінні феномени цивілізації, культури та соціального розвитку. Автор підтримує думку вчених, що існували до визначення поняття держави та її суті.

Держава є центральним інститутом влади в суспільстві і концентрованим здійсненням цією владою політики. Саме тому, і в теоретичному осмисленні, і в суспільній свідомості, і в дійсності всі три явища – держава, влада і політика – цілком природно ототожнюються. Розуміння держави являє собою одну з найбільш складних проблем юридичної науки. Теорія держави охоплює три групи генетичних і функціональних проблем, пов'язаних з триєдиною основою походження, формування й існування держави:

- 1) суспільною;
- 2) класовою;

3) політико-правовою та організаційно-структурною основою державної діяльності.

Залежно від акценту на одній із цих основ склалися три різні підходи до вивчення і дослідження держави:

1) політико-філософський і політико-науковий, який бере свій початок від античної традиції, який актуальний і продовжує розвиватися й сьогодні, при якому держава розглядається як засіб вирішення «загальних справ» (республіка) і регулювання відносин правителів (влади) і народу (суспільства), а також як засіб, що забезпечує політичне життя самого народу і окремої людини;

2) класовий, породжений розподілом суспільства на антагоністичні класи і знаряддя класової боротьби; відповідно до марксистської теорії: «Держава є машина для пригноблення одного класу іншим, машина, щоб тримати у покорі одному класові інші пригноблені класи»;

3) правовий та організаційно-структурний – як «юридична» держава, джерело права і закону, що організує життя суспільства і діяльність самої держави і її структур у системі політичних і суспільних відносин [7, с. 38-46].

Таким чином, виділяють три підходи політичних відносин, які охоплює держава, а, отже, три її основні завдання, функції:

– організаційна, керівна, яка має на меті загальні цілі – збереження і життєдіяльність, досягнення «загального блага», єдності, встановлення порядку регулювання взаємовідносин держави і народу, нації, етносу;

– специфічна функція панування і пригноблення, і в цьому розумінні держава виступає не тільки, як засіб боротьби і підкорення, але й як джерело конфліктів у відносинах між класами та держави і класів;

– і не менш специфічна функція «юридичної держави» – створювати правову систему й управляти нею, регулювати роботу державного апарату і відносини держави і суспільства зі всіма притаманними йому суспільними відносинами (соціальними, економічними, правовими та ін.) [7, с. 96].

Існують й інші підходи до визначення поняття держави. Це поняття розглядають в субстанціональному, атрибутивному, інституціональному і міжнародному значенні. У субстанціональному значенні держава – організоване в певні корпорації населення, що функціонує в просторі й часі. В атрибутивному значенні – це устрій певних суспільних відносин, офіційний устрій певного суспільства. В інституціональному значенні – це апарат публічної влади, державно-правові органи, що здійснюють державну владу. У міжнародному значенні державу розглядають як суб'єкт міжнародних відносин, як єдність території, населення і суспільної влади.

Отже, зі всього вищезазначеного виникає питання про сутність та соціальне призначення держави, яке неодноразово порушувалося під час правотворчості діячів суспільної думки світового рівня протягом всього розвитку світової історії, що не може не привертати увагу як майбутнього правознавця, так і просто пересічної особи.

Не можна не відмітити, що найбільша необхідність у використанні категорії «соціальне призначення» виявляється при порівняльному аналізі з соціальним призначенням держави, мораллю, ідеологією та іншими складовими надбудови. У даному випадку досить чітко виявляється одне важливе значення цієї характеристики, що демонструє об'єктивне призначення права виконувати специфічну, якісно самостійну роль, яка обумовлюється його соціальним призначенням на певному етапі розвитку суспільства. Саме ця обставина дозволяє стверджувати, що соціальне призначення права полягає перш за все у регулюванні відносин, пов'язаних з виробництвом, розподілом, споживанням, з дотриманням громадського порядку, що відповідає інтересам пануючого класу (в умовах існування антагоністичних класів), суспільства у цілому чи певної його частини.

Соціальна необхідність регулювання суспільних і цивілізаційних процесів виникає ще на ранніх етапах розвитку суспільства, завдяки до появи права. Ця зумовленість багаторазово зростає в умовах виникнення державної організації суспільства, відколи суттєво розширюється сфера відносин, яку верстви населення, що домінують у соціальних колах і знаходяться при владі, намагаються охопити регулюванням прав власності: форма взаємовідносин особи і держави, забезпечення функціонування політичних інститутів тощо.

Таким чином, автором зроблено висновки. По-перше, історія свідчить, що держава, як і право, вирішуючи класові завдання, активно взаємодіє також з іншими соціальними регуляторами (політикою, мораллю, звичаями), розв'язуючи загальносоціальні завдання. Держава регулює суспільні відносини, виховує громадян, охороняє культурні цінності тощо. Як держава неухильно виконує певні «загальні справи», що впливають з природи будь-якого суспільства, так і право як класовий регулятор суспільних відносин, неухильно вирішує низку загальносоціальних завдань, обумовлених його соціальною природою.

По-друге, сутність сучасної соціальної, демократичної, правової держави полягає в тому, що вона є знаряддям досягнення в соціально неоднорідному суспільстві соціального компромісу й згоди. Сутність держави проявляється в її функціях, у тій слугуючій ролі держави в суспільстві, якісна визначеність якої характеризується стійким здійсненням, забезпеченням нею переважно вузькогрупованих (у тому числі класових) або загально-соціальних інтересів. Соціальне призначення держави полягає у виконанні певних функцій. Ваді в їх виконанні ведуть до виникнення негативних наслідків у суспільному житті, таких як становлення тоталітарного режиму, революцій тощо.

По-третє, суспільство як колективний суб'єкт пізнає свою власну сутність і виражає знання про неї у певних об'єктивних формах (інституціях, утвореннях) – зокрема в формі політичної організації всього суспільства. Обґрунтовується положення про те, що цінність держави для суспільства полягає, зокрема й у тому, що за її посередництвом відбувається отримання та практичне використання знань про об'єктивні закономірності її розвитку. Оскільки в державі, як і в будь-якому іншому соціальному явищі, одночасно виявляються закономірності явищ різного рівня складності (закономірності розвитку всієї матерії, соціальної форми руху матерії, соціальної організації тощо), остільки набуває важливого значення дослідження багаторівневого характеру сутності держави з виділенням наступних рівнів проникнення в її сутність:

механізм держави (сутність першого рівня); держава як організація політичної влади (сутність другого рівня); держава як політична організація суспільства, виразник його самосуб'єктності (сутність третього рівня). Тобто, досліджуючи сутність цінності держави, спочатку з'ясовують суспільно значущі функції, що здійснюються її механізмом; після – загальні закономірності, що визначають соціальне призначення та спрямованість політики держави; і нарешті – визначається роль держави як організаційної структури суспільства, завдяки котрій воно набуває та зберігає здатність до досягнення набагато вищих рівнів саморозвитку.

По-четверте, автор повністю підтримує думку вченого Лободи Ю. П. про те, що сутністю держави вважається система найбільш істотних зв'язків, відносин, властивостей та тенденцій розвитку, що забезпечують якісну визначеність держави як явища певного роду. Одним із цих істотних зв'язків є зв'язок держави і суспільства, в процесі якого вона задовольняє певні соціальні потреби, – може бути виділений окремо і розглядатися як відносно самостійний структурний елемент сутності держави, а саме – як цінність держави. Звідси виникає необхідність конкретизації наукової проблеми цінності держави шляхом постановки питання про сутність ціннісного відношення та здійснення спроби його розв'язання. З метою підкреслення органічного зв'язку сутнісної цінності держави з сутністю самої держави, обґрунтовується необхідність формування окремого поняття щодо цього елементу сутності держави і застосування задля позна-

чення такого поняття термінологічного виразу як «соціально сутність держави». При цьому, на наш погляд, саме ціннісний зв'язок держави і суспільства може бути охарактеризований як істотний, закономірний щонайменше за наступними підставами. Будь-яка держава в процесі своєї діяльності тією чи іншою мірою задовольняє певні соціальні потреби, тобто функціонально пов'язана з суспільством. Зрештою, зв'язок між державою і суспільством – це суб'єктивно-об'єктивний зв'язок, особливістю якого є те, що держава – це водночас і структурний ідеологічний елемент суспільства (колективного суб'єкта), й об'єктивована форма соціальної пізнавально-практичної діяльності; такою формою є політична організація суспільства, що виражена зовнішньо в певних інститутах (механізмі держави), відносно відособлена від суспільства та його складових частин. Іншими словами, держава являє собою один з елементів суб'єкта, який (елемент) протистоїть йому як цілому і розглядається в цьому відношенні як об'єкт. Зазначене суб'єктивно-об'єктивне відношення є визначальним, суттєвим відношенням держави, що виявляє себе у її генетичних та функціональних зв'язках із суспільством. А, як зазначалося вище, у сучасній соціальній філософії ціннісне відношення розглядається саме як суб'єктивно-об'єктивне відношення. Отже, один з істотних зв'язків, що складають сутність держави (а саме: її зв'язок із суспільством, у процесі якого (зв'язку) вона задовольняє певні соціальні потреби), може бути виділений окремо і розглядатися як відносно самостійний структурний елемент сутності держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія / Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. – 1999. – 256 с.
2. Волинка К. Г. Теорія держави і права / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003 – 510 с.
3. Дынник М. А. Очерк истории философии классической Греции / М. А. Дынник. – М., 1936. – 457 с.
4. Лосева А. Ф. Платон. Филеб, государство, Тимей, Критий / А. Ф. Лосева и др. – М. : Мысль, 1999. – 654 с.
5. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права / В. О. Котюк. – К. : Атіка, 2005. – 592 с.
6. Андрусак Т. Г. Теорія держави і права / Т. Г. Андрусак / Фонд сприяння розвитку укр. правової думки та пропаганди державницьких традицій «Право для України». – Львів, 1997. – 200 с.
7. Лобода Ю. П. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Ю. П. Лобода. – Одеса, 2001. – 27 с.

УДК 342.34

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК ПІДСТАВА ТА НАПРЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ СУЧАСНОЮ ДЕРЖАВОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Осадчук К.О.,
здобувач кафедри теорії держави і права

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті аналізуються сутність електронної демократії, її роль у розвитку відносин між державою і суспільством. Обґрунтовуються перспективи організації та функціонування системи управління та політичної комунікації в сучасній державі з урахуванням інформаційних технологій.

Ключові слова: сучасна держава, суспільство, право, інформаційне суспільство, політичний режим, електронна демократія.

Осадчук К.А. / ЭЛЕКТРОННАЯ ДЕМОКРАТИЯ КАК ОСНОВАНИЕ И НАПРАВЛЕНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СОВРЕМЕННЫМ ГОСУДАРСТВОМ И ОБЩЕСТВОМ / Национальный университет «Одесская юридическая академия», Украина

В статье анализируются сущность электронной демократии, ее роль в развитии отношений между государством и обществом. Обосновываются перспективы организации и функционирования системы управления и политической коммуникации в современном государстве с учетом информационных технологий.

Ключевые слова: современное государство, общество, право, информационное общество, политический режим, электронная демократия.

Osadchuk K.A. / E-DEMOCRACY AS THE FOUNDATION AND DIRECTION OF THE TRANSFORMATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MODERN STATE AND SOCIETY / National University «Odessa Law Academy», Ukraine

The article devoted to the essence of e-democracy, its role in the development of relations between state and society. Establish prospects of the organization and functioning of the government management and political communication in the modern state based on information technologies.

Key words: modern state, society, law, information society, type of political regime, e-democracy.